

DET SJUNDE

SKOLÅRET

DET torde fortfarande finnas en benägenhet bland svenskar att överskatta vår folkbildning. Särskilt de, som ej kommit i kontakt med gemene man i något främmande land och därför sakna möjlighet att anställa direkta jämförelser, ha i allmänhet den livligaste föreställning om den höga bildningsnivån i vårt eget land och analfabetismens utbredning i andra länder. Turistande främlingars för oss så smickrande intervjuuttalanden, vilka registrerats som vore de frukten av grundliga undersökningar och ej framstammats av artighet, ha bidragit att upprätthålla denna föreställningsvärld. Att fransmän och engelsmän veta så litet om Stockholm och Oslo, medan vi ha hört så mycket talas om Paris och London, har gjort oss än mer fallna för självbeundran.

I alltför hög grad har diskussionen på senare tid om den svenska folkskolan byggt på dylika pösande uppfattningar. Tidpunkten torde vara inne att till fromma för sakens saklighet i debatten något dämpa självförhåvelsen. Rätta förhållandet är, att den svenska allmänbildningen för närvarande ingalunda alls står särdeles högt vare sig absolut — d:r Cederblads bevaringsundersökningar! — eller relativt, d. v. s. i jämförelse med de central- eller västeuropeiska staterna. Detta gäller kunskapsmättet; om den bildning, som kan avläsas i allmän hyfsning, skola vi trots de oförnekliga förbättringarna på sistone tala tyst. Att en del personer utan högre utbildning i vår i många hänseende storartade frivilliga bildningsrörelse eller annorledes förvärvat sig de aktningvärdaste kunskaper, är visserligen en källa till nationell stolthet, men frågan rör här icke undantagen utan regeln.

Tages den allmänna skolplikten till måttstock, finnes icke heller därutinnan numera orsak till självförhåvelse. Den sjuåriga folkskolan är genomförd i bl. a. Norge, Danmark, Holland, Frankrike och England; i Tyskland är folkskolan åttaårig, vartill i de flesta gamla riksstater komma fortsättningsskolor ända upp till 18 års ålder, i Österrike — t. o. m. i det fattiga Tyrolen — är den åttaåriga skolan införd, i Schweiz' kantoner växlar folkskolan mellan

sju- och nioårig med ett par tre års fortsättningsskoleplikt i vissa större kantoner, i Förenta Staterna är folkskolan i de flesta unionsstater åttaårig o. s. v. Känt är vidare, att nya statsbildningar som Polen, Tjeckoslovakien och Jugoslavien trots statsfinansiella svårigheter vidtagit storstilade ansträngningar att lyfta upp sin folkbildning till västeuropeisk nivå. (Ovanstående uppgifter, i vilka detaljer måste förbigås, stödja sig främst på det 1931 utgivna arbetet »Skolväsendet i tio länder».)

Dessa summariska jämförelseuppgifter ge visserligen den svenska folkskolan en kanske något sämre ställning än den rättmätigt förtjänar, eftersom vårt land har en obligatorisk fortsättningsskola, medan vissa stater med sjuårig folkskola endast ha frivillig fortsättningsskola. Men den ger icke längre det svenska folkskoleväsendet någon tätplats, såvitt jämförelsen ej avser Östeuropas, Balkans och vissa Sydeuropas stater.

I detta ligger självfallet ingen kritik av den svenska folkskol-lärarkåren, som tvärtom i stort sett förtjänar högsta vitsord för nit och redlighet i rikets tjänst. Ej heller förbises de väsentliga framsteg, som vårt folkskoleväsen icke minst på landsbygden gjort efter senaste reformer. Ännu mindre kan man lämna utan beaktande, att de stora avstånden och många milen i vårt land försvårat en ändamålsenlig, icke alltför kostsam tillbyggnad av vår nuvarande folkskola.

Det nyligen framlagda betänkandet angående införandet av en obligatorisk sjuårig folkskola har aktualiserat ovanstående reflexioner. Med en tioårig övergångstid föreslår denna kommittés majoritet utvidgning av skolplikten med ytterligare ett år. Den ende bonderepresentanten, folkpartiets ledare hr Anderson i Rasjön, har velat låta övergången till sjuårig skola ske genom kommunernas frivilliga initiativ och avstyrker på grund därav förslaget. Hr Anderson bekänner sig personligen som en vän av utvidgad undervisning men har låtit sin medfödda försiktighet fälla utslaget i valet mellan obligatoriskt och frivilligt förlärande.

Hur resonlig en sådan ståndpunkt som reservantens än kan synas, måste det dock djupare sett bjuda emot att motsätta sig den föreslagna reformen. Särskilt måste detta vara fallet, om man har en mera realistisk än romantisk uppfattning av den svenska folkbildningens standard. Men även åtskilliga andra praktiska och principiella synpunkter tala i samma riktning.

Hit hör först det osannolika i att den frivilliga övergången till

sjuårig folkskola skulle åtminstone inom den närmaste tiden leda till någon allmännare efterföljd. Ännu ha nämligen icke alla städer gjort en dylik frivillig påbyggnad av den obligatoriska sexåriga skolan, och på landsbygden förekommer sjuårsskolan endast för 16 procent av samtliga barn, därav den övervägande delen i det tätbebyggda Skåne. Reformen underlättas vidare just nu i högsta grad av de indragningar av skolor, som bli en följd av det sjunkande barnantalet. De uppkommande överskotten av skolbyggnader och lärare kunna därvid rationellt tagas i bruk, och med olika klassindelningar möjliggöres en smidig anpassning efter i kommunerna förekommande skolformer samt skolhus- och lärareresurser. Kostnaderna ha för statsverket beräknats till omkring två milj. kr. och för kommunerna till omkring en milj., en summa som man blott för några år sedan icke tillnärmelsevis kunde räkna med som tillräcklig för denna skolreform. Bland tidens alla dyrbara reformprojekt synes denna utgift höra till både de billigaste och mest välmotiverade. Det kan vara på sin plats att för jämförelsens skull framhålla, att den lilla tillfälliga löneförbättringen åt lärarna av år 1929 kostar statsverket årligen nära 6 milj. kr.

Det har under senare år från olika håll, icke minst från lantmän i riksdagen, klagats över att folkskolan lämnat alltför svag kunskap i modersmålet och räkning. Otvivelaktigt torde denna anmärkning vara befogad och uppenbarligen har det berett skolan svårigheter att utom allt det myckna nya kunskapsstoffet medhinna en grundligare undervisning i dessa elementära ämnen. Kommitténs majoritet har också haft en känsla härav, när den föreslagit att det nya skolåret borde utnyttjas till att i skolkursen infoga en vidgad undervisning i modersmålet och räkning. Huruvida kommittén i detta hänseende gått tillräckligt energiskt fram må här lämnas därhän, likaså frågan huruvida det icke vore möjligt, i synnerhet för flickornas del, att utnyttja skoltidens förlängning till mera praktisk undervisning. Tydligt är i vart fall, att det sjunde skolåret i olika hänseenden öppnar möjligheter att reparera påtagliga brister i den nuvarande sexåriga folkskolan utan att därför de uppställda kunskapsmåten behöva sänkas. Ju mer det sjunde skolåret utnyttjas för att stärka de elementära kunskapsfordringarna eller ge eleverna tillfälle till praktisk handledning, desto större utsikter finnas att avvärpa den nu framförda kritiken mot den »teoretiska» undervisningens alltför breda ut-

Det sjunde skolåret

rymme och desto större gagn skulle folkskolan skänka eleverna, när de gå ut i livet.

Det rationella i det sjunde skolåret ligger även däri, att ett fortsättningsskoleår ersättes med ett helt skolår. I våra dagar torde ofta de största besvärligheter möta fjortonåringar i deras sökande efter lämpligt arbete, och fortsättningsskoleplikten kan härvid lägga hinder i vägen för förvärv av anställning. Ofta torde fjortonåringarna tvingas stanna i föräldrahemmet utan att ha annan sysselsättning än de få veckornas besök i fortsättningsskolan. Att det under sådana förhållanden vore bättre att under detta år låta dem stanna i skolans vård och under dess fostran än att låta dem slå dank måste som normalfall ligga i öppen dag: dels blir undervisningen i folkskolan mera givande än fortsättningsskolekursen till följd av utsträckningen av undervisningstiden, och dels torde barnens regelbundna skolgång från uppfostringssynpunkt innebära en verklig lättnad för många föräldrar under dessa barnens brytningsår. Huruvida fortsättningsskolan efter det sjunde skolårets införande skulle kunna helt slopas, d. v. s. även det andra fortsättningsskoleåret indragas, blir säkerligen föremål för delade meningar. Återigen ledes tanken över till det idealiska i att åtminstone den manliga ungdomen kunde vid mognare ålder, helst uti tjugooårsåldern, erhålla en allmän repetitionskurs i modersmålet och räkning jämte en elementär kurs i samhällskunskap, men när denna gamla tanke senast framfördes i riksdagen, år 1933, samlade den intet intresse vare sig från bonde- eller arbetarehåll. Så välbehövlig och alltmer uppburen, som fortsättningsskolans praktiska kurs för flickor är, skulle åtminstone dess slopande te sig som ett förhastat steg, då det innebure en destruktion av ett av vårt allmänna skolväsendes värdefullaste inslag.

Det mest bärande i den sjuåriga skolan måste sökas i dess tendens att åstadkomma likhet mellan landsbygden och städerna. Det måste utgöra den rimligaste av alla fordringar, att folkskoleundervisningen så långt sig göra låter skall vara en och densamma i hela landet. Samhällsutvecklingen måste ha kommit in på fel spår, om landsbygden skall ställas i särklass i undervisningshänseende och dess barn få sämre konkurrensmöjligheter än städernas blott därför att rikedom anhopats eller beskattas i städerna, — denna rikedom är delvis en produkt av landsbygdsbefolkningens svett och möda. Sedan staten övertagit den allra största delen av

folkskolekostnaderna och landskommunernas i allmänhet svagare ekonomiska bärkraft därför ej som tidigare kan åberopas som motiv till upprätthållandet av en nivåskillnad, måste det vara man frestas säga ett rättfärdighetskrav, att staten företar en sådan utjämning mellan landsbygd och städer, att folkskoleundervisningen i princip göres likartad. Visserligen kan ej ens det sjunde skolårets införande härvid åstadkomma full paritet, då folkrikare samfälligheter fortfarande ha större resurser att skapa högre skolformer och bättre utbildningsmöjligheter, men det betecknar ett uppnåeligt minimiprogram. Och landsbygdens ungdom utgör både flertalet och kärnan av landets ungdom.

Vi äro visst icke främmande för att varje utvidgning av skoltiden kan uppfattas som ett nytt tvång eller en onödig börda. En utsträckning av skolplikten kan tynga en barnrik statkarlsfamilj eller ett fattigt småbrukarhem; jordbrukare, som behöva barnens hjälp i sitt arbete på gården, kunna tvingas leja arbetskraft, vilket eljest kunnat undvikas. Med de olika åtgöranden till de barnrika familjernas stödande, som böra bli resultatet av den nu inledda positiva befolkningspolitiken, borde särskilda skolbidrag till familjer kunna inskränkas till ett minimum, därest man icke helt vill avlasta föräldrarnas ansvar på stat och kommun. Vad jordbrukarna beträffar, är det utan underskattning av deras svårigheter ofrånkomligt, att det övervägande antalet av dem både har råd att hålla sina barn i skolan ett sjunde år och säkerligen av hjärtat önskar dem en så god skolunderbyggnad som möjligt. Generellt måste i varje fall gälla, att det icke bör innebära större svårigheter för de nu »barnbegränsade» hemmen att hålla t. ex. tre barn i skola i sju år än för de barnrika familjerna hittills att hålla t. ex. fem barn i skola i sex år. Så länge det rör sig om en fri elementär undervisning inom rimliga gränser, kan dessutom icke utan rätt mot föräldrarnas ofta snäva synpunkter uppställas det allmännas intresse att skänka ungdomen den bästa utrustning för kommande insatser i samhällsarbetet.

Frågan om det sjunde skolåret framstår främst som en landsbygdsfråga. Även om det sjunde skolåret för enskilda familjeförsörjare kan vara ovälkommet, föreligger det skäl att insätta det i ett vidare socialt sammanhang. Rationaliseringen inom jordbruket har lett till att detta numera ej i samma utsträckning som tidigare har behov av arbetskraft på vintern. För det första innebär detta, att en jordbrukareson lättare kan avvaras från

hemmet under vintern, skolans egentliga tid, än på sommaren, då ingen skolgång förekommer. För det andra har denna olika fördelning av arbetskraftsbehovet lett till svårigheter för t. ex. drängar att kunna erhålla sysselsättning året runt, när jordbrukarna ofta numera anställa en dräng blott för sommaren och början av hösten. Detta har framkallat en förut okänd säsongarbetslöshet inom jordbruket, i synnerhet å sådana orter, där icke annat arbete såsom skogshuggning under den döda säsongen står till buds. Något motgift mot denna framtids säsongarbetslöshet har ej upptäckts. Från totalsynpunkt vore det en stor fördel, om folkskolan kunde bereda ytterligare en årskull sysselsättning för att därmed vintertid minska konkurrensen om de fåtaliga platserna inom jordbruket. Det sjunde skolåret skulle härigenom kunna verka i arbetsutjämnande riktning, indirekt hjälpande många fattiga hem, i vilka en äldre pojke eljest finge gå arbetslös, eller också lindrande kommunernas arbetslöshetskostnader.

Om det sjunde skolåret gäller ej mindre än om andra skolreformer, att det såvitt möjligt bör införas varsamt och utan att riva upp någon strid med en föräldraopinion. Genom den företagna tioåriga övergångstiden har delvis sörjts för en mjuk övergång, och om landsbygdens speciella förhållanden i vidaste utsträckning beaktas, torde mycket av den instinktiva oviljan mot varje utvidgning av den misstrodda skolbyråkratins makt kunna avvärjas. Skulle det obligatoriska sjunde skolåret nu bli verklighet, torde dess utfall i levande livet icke osannolikt omstämna kritiken. En lång erfarenhet från folkundervisningens historia lär, att samtliga större folkskolereformer på sin tid ofta ytterst häftigt och misstänksamt bekämpats men att de snart accepterats av den allmänna opinionen med följd att deras upphävande efteråt icke ifrågasatts. Ytterst ha föräldrarnas intresse för sina barn och det allmännas intresse för en god ungdomsfostran trots alla missnöjesyttringar visat sig sammanfalla.

Väl är det sant, att skoltidens längd ej ensamt bestämmer värdet av skolans fostran. Lärarnas ansvars känsla och den anda, vari undervisningen ledes, äro lika viktiga. Men med den omsorg, som vårt land under befolkningskrisens tid ägnat den decimerade ungdomen, måste det för alla te sig angeläget att skänka denna en utbildning, som vi förut ej haft råd till. Det måste vara ett bärigt samhällsprogram att söka höja kvaliteten, när de kvantitativa åtgärderna visat sig mer eller mindre fruktlösa.